

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
Abonnementsprijs f 4,- per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
Losse nummers f 0,25.

HUMANISME EN VREDE

Vandaag is er congres van het Humanistisch Verbond. Het is gisteren al begonnen, maar vandaag gaat het over Oorlog en Vrede. Vandaar dat ik er nu ook iets over zeggen wil. Ik weet natuurlijk niet hoe het congres afloopt, maar ik kan wel met u praten over wat ik er persoonlijk van vind. Het is trouwens bepaald niet de eerste keer dat humanisten zich met de oorlogsdreiging bezighouden. Er is bij herhaling aandacht aan besteed in woord en geschrift. Men mag gerust zeggen, dat humanisten een afschuw van oorlog hebben. Dat geldt trouwens wel voor ieder mens; maar humanisten stellen hun vertrouwen op de krachten in de mens die tegengesteld zijn aan het oorlogsgeweld. Zij weten natuurlijk ook wel, dat er nog heel andere krachten in de mens werken, maar ze zijn er van doordrongen, dat het vrije spel van eigengereidheid, zelfzucht en agressiviteit geen toekomst biedt voor een mens-zijn, dat de moeite waard is. Vandaar dat humanisten van Erasmus tot heden zich steeds weer tegen oorlog gekeerd hebben. En dat niet alleen, ze hebben ook steeds geprobeerd wegen aan te wijzen om oorlog te voorkomen.

Oorlog is geen oplossing voor de wereldproblemen en dat is nu minder dan ooit het geval. De atoombepapening heeft dat nog onontkoombaar gemaakt. Een atoomoorlog zal tientallen en nog eens tientallen miljoenen slachtoffers vergen. De materiële vernietiging zal onvoorstelbaar zijn. Maar het afgrijselijke van atoomwapens is niet alleen dat ze veel vernietigender zijn dan de vroegere wapens. Voor het individuele slachtoffer maakt het weinig uit of hij verbrand, vergiftigd of uiteengerukt wordt door ouderwetse of door moderne wapens. Maar bij de atoombommen dreigt bovendien een nauwelijks overzienbare schade voor het nageslacht. Het is deze softenonachtige gevolgen voor het mensdom die vooral de atoomoorlog tot een nachtmerrie maakt.

Daarom is er geen verantwoordelijk mens meer die nu nog lichtvaardig over de mogelijkheid van oorlog zal spreken.

Wat vroeger een leus was van pacifisten, wordt nu uitgesproken door nuchtere staatslieden, zoals de Amerikaanse minister van

defensie Mc Nemara: namelijk dat een moderne oorlog geen overwinnaars meer kent, alleen verliezers. De grote vraag is dan ook geworden hoe we een oorlog kunnen voorkomen. En hier gaan de wegen uiteen. Sommigen zeggen door eenzijdige ontwapening, anderen zeggen door atoomevenwicht, of, als het kan, door overmacht. Het ene is even riskant als het andere. Eenzijdige ontwapening is namelijk volstrekt geen waarborg, dat anderen geen atoomoorlog zullen ontketenen. Dat zou alleen zo zijn als alle staten uit een van beide kampen binnen afzienbare tijd tot die eenzijdige ontwapening besloten; niet alleen de staten met atoomwapenen, maar ook de andere. Want gebruik van gewone wapenen kan vergelding met atoomwapenen uitlokken. Eenzijdige atoomontwapening veronderstelt binnen afzienbare tijd volledige ontwapening van één der twee grote machtsblokken, dat dan uiteraard volledig aan de willekeur van het andere blok is overgeleverd. En zelfs dat is geen waarborg tegen een atoomoorlog, want die kan ook nog uitbreken tusen bijvoorbeeld Rusland—China. Dat is zeker geen oplossing zonder risico's.

Maar ik hoef niet te zeggen, dat bewapening even grote risico's inhoudt. Cuba heeft geleerd hoe dicht ons dat kan brengen aan de rand van de ondergang. In het verleden heeft bewapening en machtssevenwicht nog nooit de vrede kunnen garanderen. Alleen het geheel andere karakter van de atoomoorlog die letterlijk door iedereen gevreesd wordt, is hier een nieuw element. Maar zal

personalia

Dr. J. P. VAN PRAAG. Geboren 11 mei 1911 te Amsterdam. H.B.S., staatsexamen, studie Nederlands, geschiedenis (en pedagogie) aan de gemeentelijke Universiteit te Amsterdam. Leraar, later conrector, aan het gemeentelijk lyceum te Dordrecht. Thans lid van Gedeputeerde Staten in de provincie Zuid-Holland. Voorzitter van het Humanistisch Verbond en de International Humanist and Ethical Union.

een lezing voor de vara-microfoon van zondag 21 april 1963

zomerkampen voor de jeugd

De buitenwerkcommissie van het Humanistisch Verbond organiseert in 1963 de volgende kampen:

a Kinderkamp 10—13 jaar

te Elspeet in „de Korenbloem”, en wel van 20—27 juli.

Prijs: f 42,— incl. f 2,— zakgeld.

Opgeven bij de leiding, de heer en mevrouw J. Weggelaar, Erasmusgracht 23³, Amsterdam. Tel. 020 - 8 39 19.

b Jongerenkamp 13—15 jaar

te Beek (Gem. Bergh), bij Zeddam van 3—13 augustus en van 14 tot 24 augustus.

Het eerste kamp staat onder leiding van de heer P. van Soelen (Bilthoven); het tweede onder leiding van de heer en mevrouw E. R. Veuger (Zaandam).

De prijs bedraagt f 50,— per 10 dagen.

Opgave van deze kampen bij mevrouw E. Plettenberg-Sweid, Saffierstraat 76¹, Amsterdam. Tel. 020 - 73 83 69.

men daarop mogen en kunnen vertrouwen? En kunnen we niet door menselijk falen alleen al daarin storten: hoe nauwkeurig de veiligheidsmaatregelen ook zijn? En welke zekerheid hebben we dat beide partijen werkelijk proberen te komen tot een vergelijk zonder oorlog, die ze weliswaar niet wensen, maar die toch altijd een beschikbare mogelijkheid is? Ook zo leven we in een uiterst riskante situatie.

Maar nu zult u misschien zeggen: dat zijn allemaal politieke beschouwingen; heeft het humanisme over deze brandende kwestie niets te zeggen op zuiver zedelijke gronden? Maar dan vraag ik: wat zijn dat, zuiver zedelijke gronden? Een zedelijke beslissing heeft toch altijd te maken met de gevolgen die ons ingrijpen heeft. Ik geef een voorbeeld. De Verenigde Staten zijn inder tijd gedurende een aantal jaren drooggelegd om het drankmisbruik te bestrijden. De gevolgen waren o.a. klandestiene distilleerderij (van vaak extra slechte produkten), enorme smokkelhandel in sterke drank, ongere besloten clubs en opbloei van het beruchte gangsterdom. Na enige jaren werd de drooglegging dan ook opgeheven. Kan een geheelonthouder nu zeggen: ja, die gevolgen waren wel heel erg, maar zuiver zedelijk was het drankverbod toch goed? Naar mijn mening niet. Hij kan wel wat anders zeggen: namelijk, ik neem die gevolgen op de koop toe; het normale drankgebruik en drankmisbruik weegt voor mij zwaarder dan deze uitwassen; die zijn voor mij toch het kleinste kwaad. Maar hij kan er niet aan ontkomen in zijn zedelijke beslissing toch die gevolgen mee te betrekken.

Zo is het nu naar mijn overtuiging ook met de wurgende vraag van oorlog en vrede. Ook hier gaat het om het afwegen van de gevolgen, als we een keuze doen tussen eenzijdige ontwapening of niet. Hoe voorkomen we een atoomoorlog, dat is de vraag. Sommigen zeggen door ontwapening, anderen zeggen door machtsevenwicht. Dat is geen zaak van betere gewetens of sterkere overtuigingen. Maar van ander inzicht in de werkelijkheid; van andere afweging van de mogelijkheden.

Daarom kan het humanisme op zichzelf hiervoor geen algemeen aanvaardbare oplossing geven. Men kan wel zeggen: dit nooit! Maar men kan ook menen, dat de atoomoorlog alleen te voorkomen is als men dat juist niet zegt. De synode van de hervormde kerk, zegt onvoorwaardelijk neen tegen de atoomwapenen, maar meent tegelijkertijd dat men ze misschien niet zo maar moet afschaffen, omdat dat een belemmering zou kunnen zijn voor de algemene afschaffing. Maar dat is precies de praktische vraag waar het om gaat. De humanistische beweging kan niet anders doen dan proberen iedereen te doordringen van de zwaarte van zijn verantwoordelijkheid en iedereen als hij eenmaal gekozen heeft bijstaan in de vervulling van zijn taak.

Dat is geen loze kreet, want de humanistische organisaties en de humanistische internationale zijn daar al jaren actief mee bezig. Daarom vraag ik ook van u, zich rekenschap te geven van onze noodsituatie en uw plaats en taak daarin te bepalen. We kunnen niet veel doen, maar wat we doen kunnen, mogen we niet nalaten. We hebben geen toverwoord, niemand heeft dat, maar we kunnen trachten een lijn te vinden temidden van de verwarring. We kunnen onze verontrusting maken tot een positieve kracht.

Er zijn vele taken te vervullen, waaraan pacifisten en bewapenaars kunnen meewerken. Het is noodzakelijk op te houden met denken in termen van zwart en wit, want er zijn geen vlekkeloze systemen, die tegenover duivelse staan en in ieder geval verkeren alle staten in een toestand van ontwikkeling. Onderhandelingen moeten bevorderd worden om de bewapeningswedloop tot staan te brengen, om de risico's van onvoorziene oorzaken te beperken, om in wederzijdse garan-

de wereld!!

Al mint ge de wind en het licht
En het ritme der golven
En de ontroerende zang
Van een fluit in de avond,
Vergeet niet het hart, broeder, dat

U voorbijgaat,

Want dát is het schoonste!

Zit ge terneder in 't veld,
In zijn schoonheid verloren,
Gelijk een vrome in de glans
Van zijn heilige tempel,
Acht het niet klein, broeder, 't hart

dat voorbijgaat;

Want dát is het grootste.

't Bloeiende kervelblad
Is niet voor u verborgen,
Het dromende avondrood
Legt zijn ziel voor u open;
Maar hij is 't geheim, broeder, de mens

aller tijden;

Want hij is het hoogste.

Kwistig zijn sterren gestrooid
Door de wand'lende wolken,
En elke ster is een haard,
Een tehuis in 't heelal;
Doch meer is het hart, broeder, dat

U voorbijgaat,

Want dát is de wereld.

MARGOT VOS

Zojuist verschenen:

de brochure „OORLOG EN VREDE”

De inhoud hiervan bestaat uit een overdruk van 5 artikelen, die in Mens en Wereld gepubliceerd zijn. Te bestellen door storting of overschrijving van f 0,30 op postrekening 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond, Utrecht.

ties tegen verrassingsaanvallen te voorzien, om de verbreiding van kernwapens te voorkomen en om atoombomproeven af te schaffen. Zelfs als dit enig risico mee zou brengen. Ook moeten internationale betrekkingen worden aangemoedigd, officieel en particulier in wetenschap en cultuur, in handel en industrie, in beroep en sport. Daarbij komt actieve deelneming aan een rechtvaardige verdeling van de wereldwelvaart, niet zozeer als een gunst, verleend aan onderontwikkelde gebieden, maar als een doelbewuste behartiging van gezamenlijke belangen. De grondslag van dit alles is de gedachte van een onverbreekbare menselijke verbondenheid in vrijheid. De vraag waar het om gaat is of we in staat zijn paniek evengoed als fatalisme uit te bannen en doelbewust en vindingrijk de voorwaarden te scheppen voor een wereld, waarin de mens nog een toekomst heeft.

Ieder van ons zal moeten nagaan wat hij kan doen om in de aangegeven richting te werken. Het Verbond heeft een werkgroep van deskundigen ingesteld — evenveel pacifisten als niet-pacifisten — om daarover voorlichting te geven. Van iedere humanist mag verwacht worden, dat hij met inzicht in mogelijkheden en noodzakelijkheden, de ontwikkeling der dingen tracht te beïnvloeden.

Met name ook in en door zijn politieke partij. Daarbij zeg ik u niet, hoe uw beslissing moet uitvallen. Maar, ik probeer u te wijzen op de vele kanten van onze verantwoordelijkheid. Natuurlijk heb ik voor mezelf een heel bepaald standpunt. En als staatsburger wil ik dat verdedigen en propaganderen ook. Maar als voorzitter van het Humanistisch Verbond kan ik niet voor u de beslissing nemen. Zo zijn politiek en levensovertuiging niet verbonden. Ik heb alle begrip voor de humanist die voor geen enkele bewapening meer verantwoordelijkheid kan dragen. Maar ik heb ook alle begrip voor de humanist die meent dat eenzijdige ontwapening de atoomoorlog naderbij brengt. Dat is niet omdat ik de gevaren die ons bedreigen onderschat, maar omdat ik beseft, dat tegen die gevaren geen eenvoudige afweer mogelijk is.

Ieder standpunt heeft zijn eigen risico's. Sommigen zal dat weinig bevredigen. Ze verlangen van mij een duidelijke uitspraak. Maar zo'n uitspraak zou ook niet meer zijn dan een kreet: zo geslaakt, zo verklonken, zo vergeten. Daarentegen kunnen we met hardnekkige inspanning gezamenlijk invloed uitoefenen, ook al zijn we het niet eens over de vraag van ontwapening. Want voor het eerst in de geschiedenis zijn we op een punt aangeland waar de oorlog zichzelf onmogelijk gaat maken, ondanks alle tegenstrijdigheden. Waren we nu maar Aladin uit het sprookje met zijn toverlamp; dan zouden we in één slag de oorlog uitschakelen. Maar op zijn best zijn we als Faust, waarvan Goethe zegt: wie altijd strevend werkzaam is, die kunnen we verlossen. Als humanist kan ik niet anders dan de uitdaging van een dreigende werkelijkheid aannemen; en werken zolang het dag is. De risico's zijn groter dan ooit, maar de kansen ook. Laten we ze gebruiken. Niets is gevaarlijker dan onverschilligheid.

J. P. VAN PRAAG

rapport humanisme en sociale gerechtigheid

Van dit rapport is zo juist een ongewijzigde herdruk verschenen.

Zij, die dit nog steeds zeer actuele rapport in hun bezit willen hebben, kunnen dit bestellen door storting of overschrijving van f 1,25 op postrekening no. 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond — Utrecht, met vermelding: „Rapport H.S.G. no. 6301”.

Humanistische Correspondentiekring voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistische Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht, Gaarne 24 ct aan postzegels insluiten. (adv.)

Graaf Giovanni Picó della Mirandola, geboren in 1463 in Noord-Italië, ging op zijn 14e jaar in Bologna studeren in de rechten. Afkerig geworden van deze studie zwierf hij langs alle universiteiten van Italië en Frankrijk, een grote bibliotheek opbouwend. Na grondige studie van het Grieks, Latijn, Hebreeuws, Arabisch wendde hij zich, in zijn liefde tot mystieke en theologische speculaties, tot de Joodse Kabbala. In 1486 stelt hij in Rome een lijst op van 900 punten, die de gehele wijsbegeerte en theologie van zijn tijd omvatten. Hij wilde openlijk discussiëren over de grote problemen, door hem genoemd, maar de paus verbood de publicatie van het boekje en Picó moest zich verdedigen in een uitvoerige Apologie. Vele van zijn stellingen werden als ketterse veroordeeld. Misschien was de meest ketterse van zijn stellingen, dat in de Kabbala en de „magia”, de geheime leer van de hemelse geheimenissen, het sterkste bewijs was te vinden van het goddelijk karakter van Christus. In Florence sloot hij vriendschap met Marsilia Ficino, de stichter van de Neo-Platonische academie en in deze wonderstad stierf hij in 1494, 31 jaar oud. Een van de vele elementen, waardoor de Renaissance zich onderscheidt van de Middeleeuwen werd door deze denker indrukwekkend onder woorden gebracht. Bij hem is duidelijk een geheel andere mensopvatting dan in de Middeleeuwen de heersende was. Deze is o.a. te vinden in de redevoering *over de waardigheid van de mens*, al werd deze titel later gegeven aan dit stuk, dat eigenlijk een verheerlijking bevat van de Joodse Kabbala. Hier zijn de veel aangehaalde woorden, die God spreekt tot de mens: „... Alle andere wezens hebben een bepaalde natuur gekregen en worden door ons onder vooraf ingestelde wetten gebonden. U echter bindt geen beperking, behalve als ge U die naar Uw eigen wil, die ik U verleend heb, zelf voorschrijft. Ik schiep U als een wezen, noch aards, noch hemels, noch sterfelijk, noch onsterfelijk alleen, opdat ge Uw eigen vrije vormgever en overwinnaar zijt. Ge kunt tot een dier ontaarden en U tot het goddelijke herscheppen”. Duidelijk komt hier de autonomie van de mens naar voren, als een wezenelement van de waardigheid van de mens. En dit begrip van de menselijke waardigheid is, steeds meer, een sleutelwoord geworden om de menselijke samenleving te begrijpen. Ieder mens, hoe ook gevormd, in-

nerlijk en uiterlijk, welke levensopvatting ook toebehorend, tot welke sociale groep behorend, heeft waarde; is een doel en geen middel alleen. Alle verklaringen van mensenrechten, in later tijd geformuleerd, al het streven naar politieke mondigheid, elke groei van de godsdienstvrijheid of de vrijheid van levensovertuiging is ondenkbaar zonder het waardigheidselement, de grootste tegenspeler van de opvatting der erfzonde in West-Europa. Deze opvatting van de mens als een „geschapen God”, die zelf schepper wordt is niet van Mirandola afkomstig, maar misschien van de grootste denker uit de 15e eeuw en een der grootste wijsgeren, die ooit geleefd hebben, Nicolaas Cusanus. Het is deze gedachte, die zo bevruchtend gewerkt heeft op de activiteit en de veelzijdigheid van het Renaissance ideaal, tegelijk een samenvatting van en een stimulans voor deze grootse strijd. Er is van Cusanus over Ficino, via Erasmus, Coornhert, Hugo de Groot, tot in onze tijd toe een vaak onderbroken maar toch duidelijk opgaande lijn van zedelijk idealisme, gebed in vermenging van vrijzinnig christendom en werelds humanisme. Naast deze lijn moet de naam van Picó della Mirandola geplaatst worden omdat hij zo prachtig onder woorden bracht wat velen in zijn tijd en later dachten en voelden en ook omdat hij in zijn geest bezig was met alle grote theologische en wijsgerige problemen en die moedig en radicaal durfde stellen. Hij haalde alles overhoop, dat in de Middeleeuwen vast en verstard was. Dat waren zijn grote verdiensten.

Mocht deze of gene menen, dat alle geschriften van Picó deze brede, weidse, moderne, humanistische geest ademen als de geciteerde passage, dan komt hij bedrogen uit. Er zijn ontelbare bladzijden verwarde, duistere, en voor ons volstrekt oninteressante lectuur bij, maar af en toe een parel van diepzinnige schoonheid. Dit heeft hij trouwens gemeen met de meeste auteurs uit de 16e en 17e eeuw. De belangstellende leek zal bij Ficino, bij Grotius, bij Balthazar Bakker, bij Coornhert om er enkelen te noemen, zich teleurgesteld voelen en daardoor zullen de passages, die wel direct aanspreken, aan zijn aandacht ontsnappen. Alleen wanneer men erg veel tijd en moeite besteedt wordt de ijver soms beloond. Veel van het werk van Erasmus vormt daarop m.i. de enige uitzondering.

H. BONGER.

lezingen voor de radio

- zo. 28 apr. VARA 9.45 uur: E. Gerson Lohman: „Actief tolerant”.
- zo. 5 mei VARA 9.45 uur: H. B. J. Waslander: „Een nieuw begin”
- di. 7 mei AVRO 16.00 uur: J. P. van Praag: „Wat doen de humanisten in internationaal verband”.
- zo. 12 mei VARA 9.45 uur: Mevrouw C. M. Warburg-van Rijn: Als je een beetje aardig bent”.